

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Alice Lukešové
“Kulturní identita Mexika a Argentiny ve vybraných esejích”
předkládané v roce 2023 na Ústavu románských studií FFUK

I. Stručná charakteristika práce

Předkládaná disertační práce má za cíl postihnout reflexi hispanoamerické identity v esejistickém díle šesti autorů, tří Argentinců (Ricardo Rojas, Ezequiel Martínez Estrada, Ernesto Sábato) a tří Mexičanů (Samuel Ramos, Alfonso Reyes, Octavio Paz). Autorka svou analýzu záměrně zúžila na srovnání reflexe identity zejména ve dvou hispanoamerických zemích, které jsou od sebe v rámci hispánského areálu geograficky i kulturně nejvzdálenější. Tyto „periferní“ kulturní prostory jsou v práci srovnávány prostřednictvím esejů mapujících proměny diskursu o identitě od počátku do přibližně 70. let 20. století. Na základě výběru autorů je cílem práce ukázat, že navzdory mnoha odlišnostem daným faktory přírodními, etnickými, historickými se stále jedná o jeden kulturní areál se společným koloniálním dědictvím a společným jazykem. Práce je rozdělena na tři části, z nichž každá reprezentuje jednu etapu reflexe národní povahy. V každé části se střídá argentinská a mexická perspektiva. Všechny kapitoly prostupuje problematika koceptuálních opozic jako výchozích bodů pro argumentaci jednotlivých autorů: civilizace proti barbarství, lokální proti univerzálnímu, národní proti nadnárodnímu, vědecký přístup proti uměleckému apod.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Ambicí práce je především představit proměny diskursu o kulturní identitě ve vrcholných dílech argentinské a mexické esejistiky, zároveň kriticky zhodnotit a porovnat argumentační a estetickou úroveň jednotlivých autorů reflektujících několik klíčových etap období nezávislosti. Práce se dotýká mnoha širokých témat, která souvisí identitou (např. krajina, jazyk, literatura, myšlení, koloniální dědictví, rasová otázka, sociální nerovnost), ale nenabízí kritické čtení primární literatury vycházející z vlastního metodologického rámce či konkrétní hypotézy. Postrádám teoretické východisko pro konkrétní téma, které by zúžilo příliš široký koncept kulturní identity a které by se hlouběji zaměřilo na jeden její významný aspekt, například na reflexi vztahu člověka a krajiny, jazykovou diverzitu, literaturu, lidovou kulturu,

případně kritickou analýzu diskursivních praktik vybraných esejů a podobně. Rovněž není dostatečné žánrové vymezení pro hispanoamerický esej, respektive specifika primární literatury. Práci lze celkově charakterizovat jako soubor šesti medailonů významných esejistů a představení jejich stěžejního esejistického díla. Očekával bych alespoň zevrubnější kritickou syntézu alyzovaných esejů. Několikastránkový závěr se nejeví jako dostatečný, stejně jako kapitola věnovaná estetické stránce hispanoamerického eseje.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

V každé ze tří částí práce sdružuje autory, kteří nahlízejí na problém identity z podobné perspektivy. U Argentince Ricarda Rojase a Mexičana Alfonsa Reyese vyzdvihuje idealistické aspekty a optimistické vize při definování argentinství, respektive mexictví. V další kapitole spojuje autory, Argentince Ezequiela Martíneze Estradu a Mexičana Samuela Ramose, u nichž převažuje v reflexi kritický přístup, dokonce deziluze z vývoje společnosti. Třetí blok zaměřený na tvorbu Ernesta Sábata a Octavia Paze porovnává autory, kteří se zabývají otázkou kulturního nacionalismu, vztahu k Evropě a USA, předkolumbovskou mytologií promítající se do moderní doby (Paz) nebo významem románu pro reflexi historie (Sábato).

Autorka práce se bohužel nepouští do kritické analýzy vybraných esejů, systematicky nekonfrontuje vybrané texty s vlivnými teoriemi mimo hispánský rámec, spíše se věnuje představení problematiky národní povahy, jíž se každé dílo zabývá, a zdůrazňuje jejich estetickou hodnotu. Celkové panorama doplňuje odkazy na texty, jimiž se esejisté inspirovali, případně o kritické ohlasy současných nebo mladších badatelů. U jednotlivých autorů je zdůrazňována umělecká hodnota textu, tedy to, že se nejedná o vědeckou analýzu společnosti, nýbrž subjektivní reflexi s estetickou ambicí. V práci však nenajdeme aktualizovaný pohled z konkrétní kritické perspektivy, vlastní hodnocení nebo interpretaci nastolených témat. Výsledky čtení zůstávají celkově v rovině popisné, byť bychom je mohli hodnotit jako dialog textů vycházejících ze dvou zkušeností. Autorka práce se dokonce na několika místech sama ve svém diskursu nechává unést uměleckou obrazností, viz str. 92, odstavec třetí nebo na str. 150, poslední odstavec.

Mnoho zásadních témat je pouze krátce načrtnuto. Příkladem může být podkapitola „Chybějící dějiny“ (str. 68) v kapitole věnované dílu Martíneze Estrady. Ten rozvíjí myšlenku neukotvenosti v dějinách či absence dějin, kterou vztahuje na nemožnost Argentinců navázat

na předkolumbovskou kulturu, jak tomu bylo vzhledem k vysoké civilizační úrovni v Peru, Mexiku a jiných zemích. Tato úvaha se nabízí k hubší analýze ve více rovinách, neboť se v různých souvislostech objevuje v argentinské literatuře a v různých studiích. Například Graciela Scheines ve své knize *Metáforas del fracaso* (Sudamericana, 1993) tzv. „absencí dějin“ vysvětluje politickou a ekonomickou krizi. Zde již nehovoří o cyklickém čase „původních obyvatel bez historie“, ale věčném návratu do bodu nula v budování základů státu. Krize společnosti pak pramení mimo jiné z neúcty k institucím, ke státu. Na podobné téma psali mimo jiné fikce či eseje Jorge Luis Borges, Ricardo Piglia, David Viñas a další. Kritice současné společnosti a její kultuře se věnují například Josefina Ludmer, Beatriz Sarlo, Néstor García Canclini, Claudia Gilman a další. Téma by vydalo na samostatnou studii, případně by nebylo od věci srovnání se zkušeností mexickou, konkrétně s texty Octavia Paze, Rogera Bartry, Gabriela Zaida nebo Carlose Monsiváise a jejich interpretací společenské krize.

Esej je zde prezentován v adornoovském smyslu, tedy jako žánr na pomezí, který je v opozici filozofickým studiím, případně odborným textům z oblasti antropologie, historie nebo sociologie (byť i v těchto oblastech je esejistika bohatě zastoupena). Jde o žánr, který u prezentovaných textů zprostředkovává hispanoamerické myšlení v obrazech. Zde by bylo záhodno zevrubněji definovat a vymezit tento pojem, případně jej porovnat s pojmy jako „kronika“ nebo přímo „teorie“ coby korpus myšlení a psaní s těžko vymezitelnými hranicemi. Autorka v závěru své práce tvrdí, že v případě analyzovaných esejů „se jedná především o umělecká díla“ (str. 153), tedy ryze subjektivní texty, kterým je nutné odpustit faktografické a konceptuální nedostatky. A dále smířlivě zdůrazňuje, že s „jejich přispěním dosáhly státy emancipace i v rovině kulturní a staly se rovnocennými partnery zbytku světa. Na těchto základech pak mohly další generace začít rozvíjet i oblasti, jež vybraní autoři zcela opominuli či výrazně zkreslili“ (str. 153). Je otázkou, do jaké míry měly v v daných zemích tito autoři vliv ve srovnání s ohlasem v zahraničí, respektive jak se liší recepce jejich díla doma a v jinde ve světě. Například Ernesto Sábato v argentinských intelektuálních kruzích zdaleka nemá takovou popularitu a vliv jako mezi evropskými hispanisty.

Problém v jejich hodnocení je ten, že zatímco ryze fikční žánry jsou otevřené subjektivním interpretaci čtenáře, případně oborový esej respektuje diskursivní úzus (v oblasti ekonomie, antropologie, sociologie, kulturologie, literární kritiky), prezentovaný esej je nezprostředkovaný odraz myšlenkových procesů autora volně se inspirujícího všemi vědními disciplínami, zabalený do alegorického obrazu. Otázkou je, do jaké míry lze nekriticky přijímat

mytizaci, vlastní klasifikace a typologie, zkreslování dějin, idealistické vize, případně polemické interpretace traumatických momentů v moderních dějinách daných zemí. Jedná se o zkreslování podřizující se celkovému estetickému dojmu nebo účelovou manipulaci, byť s ušlechtilým záměrem budovat národní identitu? Kde je ona pomyslná hranice? Tyto otázky mohou vést k závěru, že analyzovat a hodnotit podobný druh textů je nesmírně náročný úkol.

Je třeba doplnit, že prezentovaná díla představují jen malý výsek z dějin hispanoamerického myšlení a zdaleka nepokrývají všechny myšlenkové proudy a disciplíny, viz obsáhlé publikace jako *Historia de los intelectuales de América Latina* (Altamirano, Carlos, ed. Buenos Aires: Katz Editores, 2010) nebo *El pensamiento latinoamericano en el siglo XX* (Devés Valdés, Eduardo. Buenos Aires: Ed. Biblos, 2008). Pokud má práce mapovat vývoj eseje do současnosti, chybí zde minimálně dvě generace autorů. Octavio Paz i Sábato sice zažili téměř celé 20. století, jak autorka v úvodu píše (str. 18), nicméně u Paze je pozornost věnována hlavně eseji *Labyrinth samoty* z roku 1950.

Celkově je práce dr. Lukešové napsána přehledně, srozumitelně, koherentně, dokonce čtivě. Sekundární prameny jsou využity metodicky správně a účelně.

IV. Dotazy k obhajobě

Otázky související s přístupem k hodnocení analyzovaného žánru po obsahové a formální stránce (viz výše).

Které současné teorie by byly aplikovatelné na rozbor jednotlivých textů?

Do jaké míry se jedná o stále aktuální texty?

Jaká konkrétní kritéria byla zvolena pro výběr autorů?

Je pro autorku práce důležitá pro hodnocení textů zabývajících se kulturní identitou nebo obecně společností osobní zkušenost?

V. Závěr

Přes uvedené připomínky a výhrady předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako **prospěla**.

Olomouc, 9. ledna 2023